

АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ У СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА

Статтю присвячено дослідженню факторів впливу на ефективність формування, джерел та напрямів розміщення фінансових ресурсів суб'єктів підприємництва. Зокрема здійснено оцінку ефективності розміщення та віддачі фінансових ресурсів підприємств Дніпропетровської області.

Ключові слова: фінансові ресурси, фінансова діагностика, управління фінансовими ресурсами, ефективність використання фінансових ресурсів.

Фінансовий стан більшості підприємств Дніпропетровської обл. можна охарактеризувати як незадовільний. Типовим наслідком кризових явищ економічного розвитку підприємств стала гостра нестача фінансових ресурсів, що істотно позначилося на ефективності господарювання. Крім того, низька забезпеченість підприємств фінансовими ресурсами супроводжується низьким рівнем їх використання. Становище, що склалося, об'єктивно потребує нових підходів до формування фінансових ресурсів і напрямів практичної реалізації рекомендацій щодо можливостей підвищення ефективності їх використання.

Теоретичні та практичні аспекти управління фінансовими ресурсами підприємницьких структур розглядалися у працях вітчизняних і зарубіжних економістів Д.А. Аллахвердіяна; С.Б. Баренгольца, М.Д. Білик, Л. Бернстайна, Є. Бріггема, І.О. Бланка, В.М. Гейця, О.Д. Василика, М.В. Гридчиної, А. Гроппелі, Р. Дамарі, Г. Джонсона, Ед. Долана, Л.А. Дробозиної, К. Кемпбелла, Г.Г. Кірейцева, М.Я. Коробова, В.В. Ковальова, Г.О. Крамаренко, М.Н. Крейніної, В.І. Міщенко, В.П. Москаленка, С.В. Науменкової, Е. Нікбахта, Л.Н. Павлової, А.М. Поддєрьогіна, В.М. Родіонової, П. Самуельсона, В.М. Суторміної, Є.С. Стоянової, А.Д. Шеремета та ін.

Високо оцінюючи результати досліджень цих авторів, необхідно зазначити, що в науковій літературі ще не знайшли належного відображення і потребують подальшої розробки питання, пов'язані з формуванням механізму управління фінансовими ресурсами, вдосконаленням методики та системи показників управління фінансовими ресурсами, розвитком механізму та методів управління фінансовими ресурсами підприємств в умовах кризи.

Мета статті – визначення основних факторів впливу на ефективність формування фінансових ресурсів підприємств, здійснення оцінки оптимальності джерел фінансування діяльності, напрямів розміщення фінансових ресурсів підприємств Дніпропетровській обл. та визначення можливостей підвищення результативності їх використання.

Метою фінансового управління є забезпечення підприємства необхідними фінансовими ресурсами та підвищення ефективності його фінансової діяльності. Предметом фінансового управління є регулювання фінансових потоків. Механізмом управління фінансами підприємств є сукупність форм і методів ціле-

спрямованого впливу суб'єктів управління на формування і використання фінансових ресурсів.

Формування стратегічних цілей фінансової діяльності підприємств має своє відображення у розробленні певної системи перспективних фінансових нормативів, до яких відносять середньорічний темп зростання власного капіталу; рівень рентабельності власного капіталу; співвідношення оборотних і необоротних активів; достатній рівень ліквідності активів; коефіцієнт незалежності від зовнішніх джерел фінансування; оптимальне співвідношення з позиції мінімізації вартості залучення, довгострокової і короткострокової заборгованості; граничний рівень фінансових ризиків.

Визначення відповідності стану підприємства певним критеріям здійснюється завдяки постійному фінансовому моніторингу певних ключових показників та, за необхідності, багатокритеріального аналізу фінансового стану підприємства. У зв'язку з цим на перший план виступає необхідність діагностики рівня й структури фінансового забезпечення, яка має бути спрямована на визначення достатності загального обсягу фінансових ресурсів та на контролінг відповідності їх фактичної структури тим цільовим параметрам, які були сформовані на етапі розробки фінансової стратегії підприємства.

Можливість залучення фінансових ресурсів з різних джерел, у тому числі на фінансовому ринку, дає змогу підприємству відносно вільно маневрувати структурою цих ресурсів, вибираючи оптимальні їх комбінації з урахуванням певних чинників, що впливають на їх обсяг і структуру (форма власності і організаційно-правові форми підприємства, галузева приналежність підприємства, мета і завдання фінансово-господарської діяльності в певний проміжок часу, внутрішня фінансова політика тощо).

Структура джерел фінансового забезпечення впливає на необхідність балансування між фінансовою стійкістю і фінансовим ризиком діяльності підприємства. Так, концепція ефекту фінансового левериджу вказує на певну залежність між часткою позикових коштів у структурі фінансового забезпечення та рентабельністю власного капіталу: чим більша частка позикових коштів, тим вища рентабельність власного капіталу (за умови, що рентабельність активів підприємства вища від вартості залученого капіталу). Тому кожне підприємство має балансувати між чинниками, що впливають на формування фінансових результатів його діяльності. З метою ж підвищення ефективності механізму фінансового забезпечення доцільно впровадити його діагностику, в процесі якої необхідно виявити і відповідно класифікувати рівень фактичного стану фінансового забезпечення й ступінь його ефективності за обраними критеріями [1].

Для цього слід визначити склад і структуру джерел фінансування виробничої діяльності і рівень фінансової стійкості, який досягається завдяки наявній структурі джерел фінансового забезпечення; ступінь відповідності структури сформованих джерел фінансування структурі активів підприємства, виходячи з особливостей його виробничо-господарської діяльності та обраної фінансової стратегії [2]. Здобути уявлення про те, яка сума фінансових ресурсів (власних чи позичених) є у розпорядженні підприємства у певний момент, дозволяє сальдовий баланс. Пасив балансу дає відповідь про наявність фінансових ресурсів підприємства та їх структуру, актив – наскільки ефективно вони розміщені на дату складання бухгалтерського звіту.

За офіційними даними Головного управління статистики у Дніпропетровській обл. досліджено в динаміці за період з 01.01.2008 р. до 31.09.2011 р. структуру активів та пасивів балансів підприємств Дніпропетровської обл., в тому числі промислових підприємств.

Здійснене структурування фінансових ресурсів підприємств Дніпропетровської обл. наведено в табл. 1. Результати проведених розрахунків дозволяють стверджувати, що складові наявних фінансових ресурсів підприємств Дніпропе-

Таблиця 1
Структура активів балансу підприємств Дніпропетровської обл.

Показник	01.01.2008 р.	%	31.12.2008 р.	%	31.12.2009 р.	%	31.12.2010 р.	%	30.09.2011 р.	%
Баланс всього	243368335,9	100	338750799,6	100	437208054,6	100	479281879,7	100	333533439,7	100
Необоротні активи	90537097,6	37,2	119145410,8	35,2	160764612,3	36,8	171287253,9	35,8	136847892,1	41,0
Оборотні активи	151872530,7	62,4	217749293,5	64,3	274330833,6	62,7	305835686,4	63,8	194906449,5	58,5
Витрати майбутніх періодів	957767,3	0,4	1789921,9	0,5	2038399,9	0,5	2114419,5	0,4	1740427,6	0,5
Необоротні активи та групи вибуття	940,3	0	66173,4	0	74208,8	0	44519,9	0	38670,5	0
Баланс промислових підприємств	102610519,3	100	144258871,6	100	169205733,5	100	191230108,4	100	204977776,6	100
Необоротні активи	41222003,2	40,2	57473828,8	39,9	81024229,9	47,9	88595576,2	46,3	90987004,5	44,4
Оборотні активи	60959137,6	59,4	86006969,7	59,6	87326262,4	51,6	101895689,3	53,3	113230493,8	55,2
Витрати майбутніх періодів	429377,4	0,4	729403,5	0,5	837308,9	0,5	721943,3	0,4	742414,3	0,4
Необоротні активи та групи вибуття	1,1	0	48669,6	0	17932,3	0	16899,6	0	17864,0	0

Розраховано за даними Головного управління статистики у Дніпропетровській обл. (<http://www.dniprostat.gov.ua>).

тровської обл., представлені поточними фінансовими ресурсами і необоротними та іншими активами, впродовж досліджуваного періоду змінювали як свою загальну вартість, так і їх складових неоднаковими темпами (рис. 1).

Слід зазначити, що темпи зміни валюти балансу, яка виступає свідченням зміни потенційних можливостей підприємств Дніпропетровської обл., не мали постійної позитивної динаміки. Так, у 2008 р. темп зростання валюти балансу підприємств становив 139,2%, у 2009 р. – 129,1, у 2010 р. – 109,6, а у 2011 р. – відбулось скорочення валюти балансу підприємств, і темп зміни валюти балансу становив 69,6%, що є свідченням скорочення потенційних можливостей підприємств Дніпропетровської обл.. Трендовий графічний аналіз не дає підстав стверджувати, що ситуація покращиться протягом найближчого часу. Спостерігалася тенденція до зростання частки іммобілізованих активів з 37,2 до 41%, переважно за рахунок скорочення поточних фінансових ресурсів, частка яких у протягом аналізованого періоду скоротилася з 62,4% до 58,5%.

Оцінку структури джерел наявних фінансових ресурсів підприємств Дніпропетровської обл., здійснено за даними табл. 2. Результати проведених розрахунків дозволяють стверджувати, що структура джерел фінансування підприємств Дніпропетровської обл. зазнала негативних коливань. Так, впродовж досліджуваного періоду питома вага власного капіталу підприємств зменшилась з 43,3 до 32,5%, що є свідченням втрати їх фінансової незалежності від зовнішніх джерел фінансування. Причина ж криється у зростанні вартості непокритих збитків підприємств, які, очевидно, вплинули на скорочення вартості власного капіталу на кінець аналізованого періоду. Крім того, зросла вартість поточних зобов'язань підприємства, що є свідченням нездатності підприємств своєчасно і в повному обсязі погашати свої зобов'язання, причому як поточні так і довгострокові. Причиною такої ситуації може бути зростання вартості простроченої дебіторської заборгованості та затарювання складів готової продукції через падіння попиту на неї та нездатність конкурувати із закордонними виробниками.

На рис. 2. наведено структуру джерел фінансових ресурсів підприємств Дніпропетровської обл. Трендовий графічний аналіз дозволяє стверджувати, що ситуація не покращиться протягом найближчого часу, якщо не застосувати запобіжних заходів. Схожа ситуація склалась у промислових підприємств Дніпропетровської обл. Однак динаміка темпів зростання валюти балансу, хоча і має уповільнення, однак як у абсолютному, так і у відносному значення має позитивні зрушення. Так, у 2008 р. темп зростання валюти балансу підприємств становив 140,6%; у 2009 р. – 117,3, у 2010 р. – 113,0, у 2011 р. – 107,2%. У той же час спостерігалася тенденція до зростання частки іммобілізованих активів з 40,2% до 44,4%, переважно за рахунок скорочення поточних фінансових ресурсів, частка яких у протягом аналізованого періоду знизилась з 59,4 до 55,2%.

Структура джерел фінансування промислових підприємств Дніпропетровської обл. також зазнала негативних коливань. Так, впродовж досліджуваного періоду питома вага власного капіталу підприємств зменшилась з 53,7 до 39,8%, що є свідченням негативної тенденції втрати їх фінансової автономії. На рис. 3 та рис. 4. наведено структуру наявних фінансових ресурсів промислових підприємств Дніпропетровської обл. та їх джерел фінансування.

Аналіз та контроль фінансової діяльності підприємства – це діагноз його фінансового стану, необхідність та значення якого зумовлені потребою систематичного оцінки та вдосконалення роботи за ринкових відносин, потребою в поліпшенні використання фінансових ресурсів та пошуком резервів зміцнення його фінансової стабільності. У табл. 3 зведено результати оцінки ефективності діяльності підприємств Дніпропетровської обл.

Таблиця 2
Структура пасивів балансу підприємств Дніпропетровської обл.

Показники	01.01.2008 р.	%	31.12.2008 р.	%	31.12.2009 р.	%	31.12.2010 р.	%	30.09.2011 р.	%
Баланс всього	243368335,9	100	338750799,6	100	437208054,6	100	479281879,7	100	333533439,7	100
Власний капітал	105268958,2	43,3	115784176,8	34,2	144162049,9	33,0	143389353,8	29,9	108325226,4	32,5
Забезпечення наступних витрат і платежів	1872502,7	0,7	1960873,9	0,5	2487079,2	0,5	5302252,3	1,1	5830338,4	1,7
Довгострокові зобов'язання	25226548,9	10,4	43593224,2	12,9	54120270,4	12,4	50609867,5	10,6	40013860,0	12,0
Поточні зобов'язання	110420243,7	45,4	176437762,3	52,1	235265426,3	53,8	278479345,9	58,1	177911913,9	53,4
Доходи майбутніх періодів	580082,4	0,2	974762,4	0,3	1173228,8	0,3	1501060,2	0,3	1452101,0	0,4
Баланс промислових підприємств	102610519,3	100	144258871,6	100	169205733,5	100	191230108,4	100	204977776,6	100
Власний капітал	55118876,9	53,7	73809170,7	51,2	80976812,8	47,9	71515412,6	37,4	81509529,5	39,8
Забезпечення наступних витрат і платежів	98257,1	1,0	1151632,2	0,8	1717014,0	1,0	4606284,7	2,4	5417647,0	2,6
Довгострокові зобов'язання	11216131,4	10,9	17327475,4	12,0	23460985,7	13,9	21870242,9	11,4	21340336,2	10,4
Поточні зобов'язання	34862422,3	34,0	51389073,0	35,6	62317569,7	36,8	92200532,6	48,2	95686671,6	46,7
Доходи майбутніх періодів	430531,6	0,4	581520,3	0,4	733351,3	0,4	1037635,6	0,6	1023592,3	0,5

Розраховано за даними Головного управління статистики у Дніпропетровській обл. (<http://www.dnestrstat.gov.ua>).

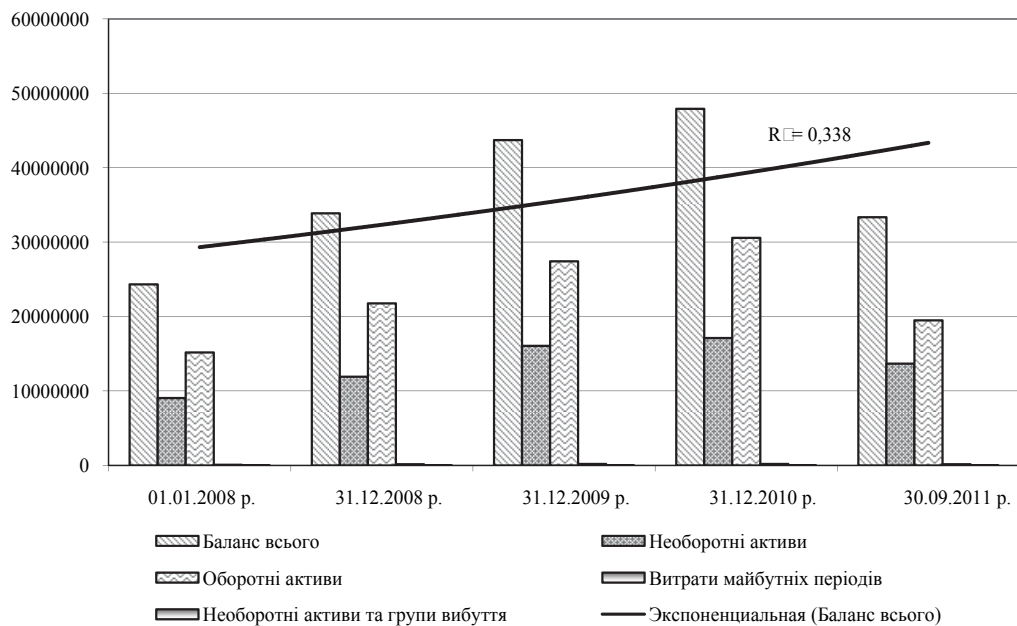

Рис. 1. Структура наявних фінансових ресурсів підприємств Дніпропетровської обл.

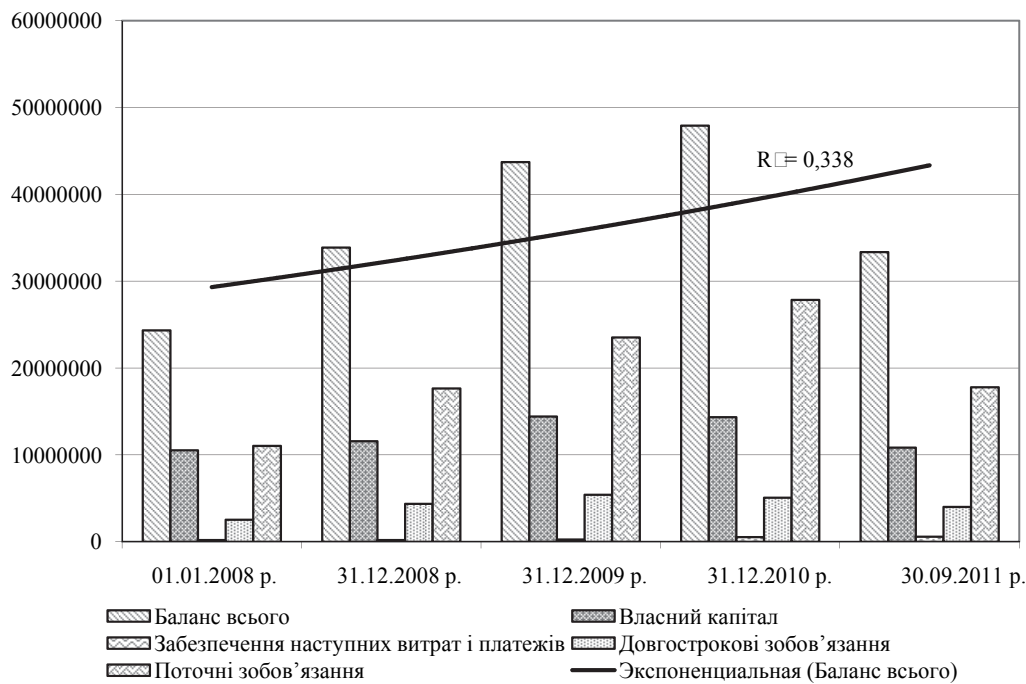

Рис. 2. Структура джерел фінансових ресурсів підприємств Дніпропетровської обл.

Як свідчать розрахунки, фінансова криза негативно вплинула на результати діяльності підприємств Дніпропетровської обл., продукція яких майже на 80% експортоорієнтована. Внаслідок цього індекс промислового виробництва у 2008 р. становив 91,4%, у 2009 р. – 79. У 2010 р. індекс промислового виробництва становив уже 116,1%, однак, враховуючи глибину його падіння за два попередні роки, його обсяг у перерахунку ще не сягнув навіть позначок 2009 р.

У 2009 р. підприємства Дніпропетровської обл. отримали кумулятивний збиток від звичайної діяльності до оподаткування в сумі 4212,7 млн грн, промислові підприємства Дніпропетровської обл. отримали кумулятивний збиток від звичайної діяльності до оподаткування в сумі 3121,4 млн грн. В 2011 р. підприємства Дніпропетровської обл. отримали прибутки від звичайної діяльності до оподаткування в сумі 29737,9 млн грн, що і визначило найвищий рівень рентабельності за операційною діяльністю 11,0% за час подолання наслідків впливу глобальної фінансової кризи. Слід зазначити, що рівень рентабельності сукупного капіталу підприємств значно нижчий – 8,9%, що є свідченням «важких» немобільних активів.

Рівень рентабельності сукупного капіталу промислових підприємств вищий від рівня рентабельності за операційною діяльністю і становить 14,3%, що пояснюється вищим рівнем коефіцієнта трансформації активів, а, отже, і рівня ділової активності, ніж у підприємств обл. в цілому. Рівень рентабельності власного капіталу промислових підприємств також перевищує загальний, що засвідчує здатність промислових підприємств оперативніше реагувати на зміни у ринковій кон'юктурі та адаптуватися до них.

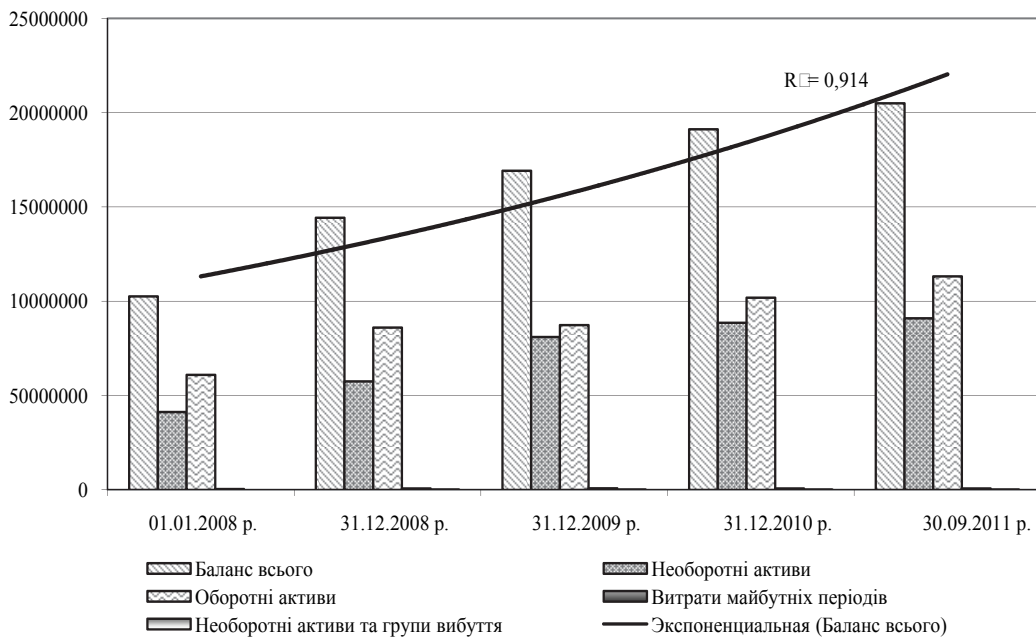

Рис. 3. Структура наявних фінансових ресурсів промислових підприємств Дніпропетровської обл.

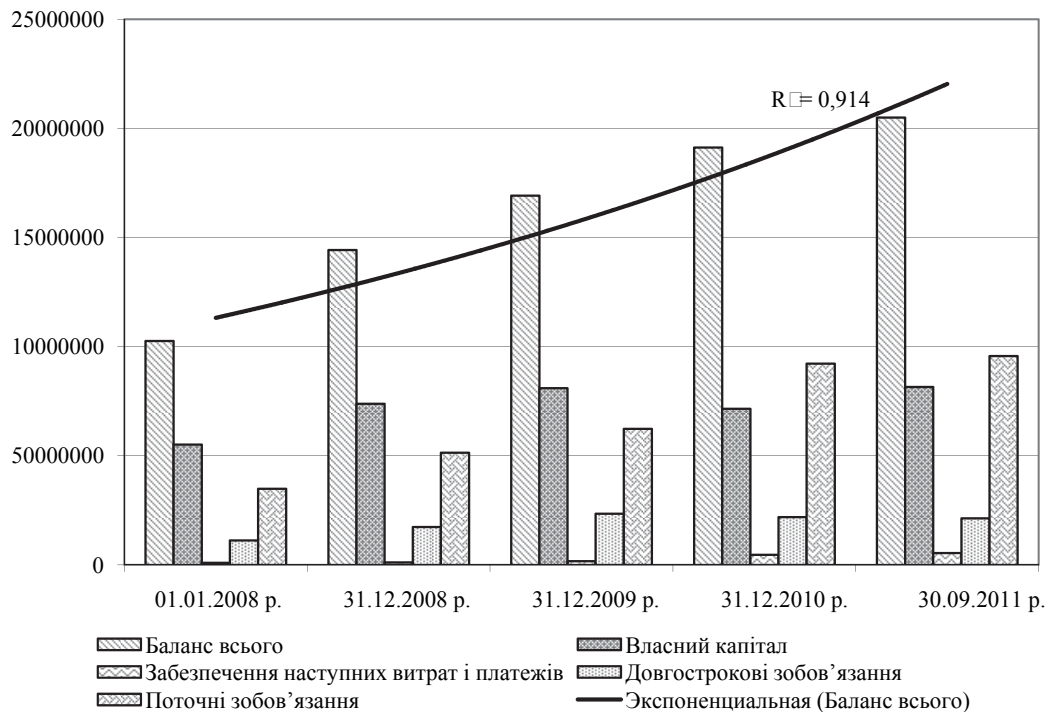

Рис. 4. Структура джерел фінансових ресурсів промислових підприємств Дніпропетровської обл.

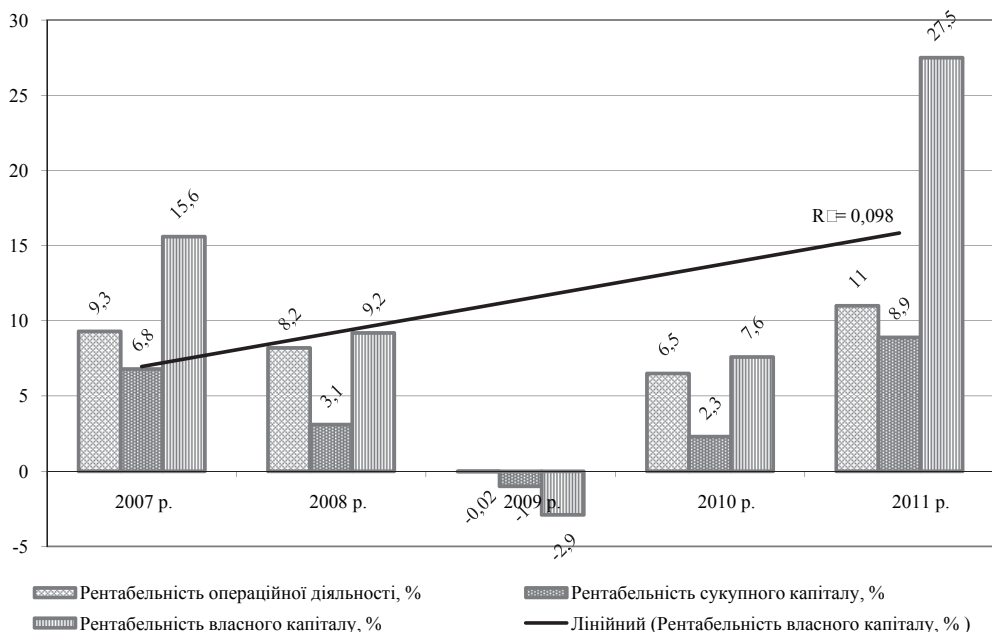

Рис. 5. Динаміка показників віддачі вкладених фінансових ресурсів підприємств Дніпропетровської обл.

Таблиця 3

Показники ефективності діяльності підприємств Дніпропетровської обл.

№ з/п	Показник	Рік					
		2007	2008	2009	2010	2011	
1	Індекс промислового виробництва, % до попереднього року	106,6	91,4	79,0	116,1	104,9	
2	Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування усього, млн грн	16435,0	10612,2	-4212,7	10837,0	29737,9	
3	Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування промислових підприємств, млн грн	11527,2 (11 міс)	19849,0 (11 міс)	-3121,4	11689,3	29291,3	
4	Рентабельність операційної діяльності усього, %	9,3	8,2	0,02	6,5	11,0	
5	Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств, %	15,8x	13,8	-0,1	7,4	14,5 (9 міс)	
6	Темп зростання валюти балансу, всього	x	139,2	129,1	109,6	69,6	
7	Темп зростання валюти балансу промислових підприємств	x	140,6	117,3	113,0	107,2	
8	Рентабельність сукупного капіталу, всього	6,8	3,1	-1,0	2,3	8,9	
9	Рентабельність сукупного капіталу промислових підприємств	11,2	13,8	-1,8	6,1	14,3	
10	Темп зростання власного капіталу, всього	x	110,0	124,5	99,5	75,5	
11	Темп зростання власного капіталу промислових підприємств	x	117,2	109,7	88,3	114,0	
12	Рентабельність власного капіталу за операційним прибутком, всього, %	15,6	9,2	-2,9	7,6	27,5	
13	Рентабельність власного капіталу промислових підприємств за операційним прибутком, %	20,9	26,9	-3,8	16,3	35,9	
14	Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів, всього	1,69	1,84	1,72	1,79	1,44	
15	Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів промислових підприємств	1,49	1,51	1,09	1,17	1,25	
16	Коефіцієнт поточної платоспроможності, всього	1,12	0,99	0,95	0,93	0,89	
17	Коефіцієнт поточної платоспроможності промислових підприємств	1,32	1,25	1,02	0,89	0,97	
18	Коефіцієнт фінансової незалежності, всього, %	43,3	34,2	33,0	29,9	32,5	
19	Коефіцієнт фінансової незалежності промислових підприємств, %	53,7	51,2	47,9	37,4	39,8	

Продовження табл. 3

№ з/п	Показник	Рік				
		2007	2008	2009	2010	2011
20	Коефіцієнт концентрації залученого капіталу, всього	56,7	65,8	67,0	70,1	67,5
21	Коефіцієнт концентрації залученого капіталу промислових підприємств	46,3	48,8	52,1	62,6	60,2
22	Коефіцієнт співвідношення довгострокової і короткострокової заборгованості, всього, %	22,9	24,8	23,0	18,2	22,5
23	Коефіцієнт співвідношення довгострокової і короткострокової заборгованості промислових підприємств, %	32,1	33,7	37,8	23,7	22,3
24	Коефіцієнт фінансового ризику (плече фінансового лівериджа), всього	1,31	1,92	2,03	2,34	2,08
25	Коефіцієнт фінансового ризику (плече фінансового лівериджа) промислових підприємств	0,86	0,68	1,09	1,67	1,51
27	Наявність власного оборотного капіталу, всього	14731860,6	-3361234	-16602562,4	-27897900,1	-28522665,7
28	Наявність власного оборотного капіталу промислових підприємств	13896873,7	16335341,9	-47417,1	-17080163,6	-9477475

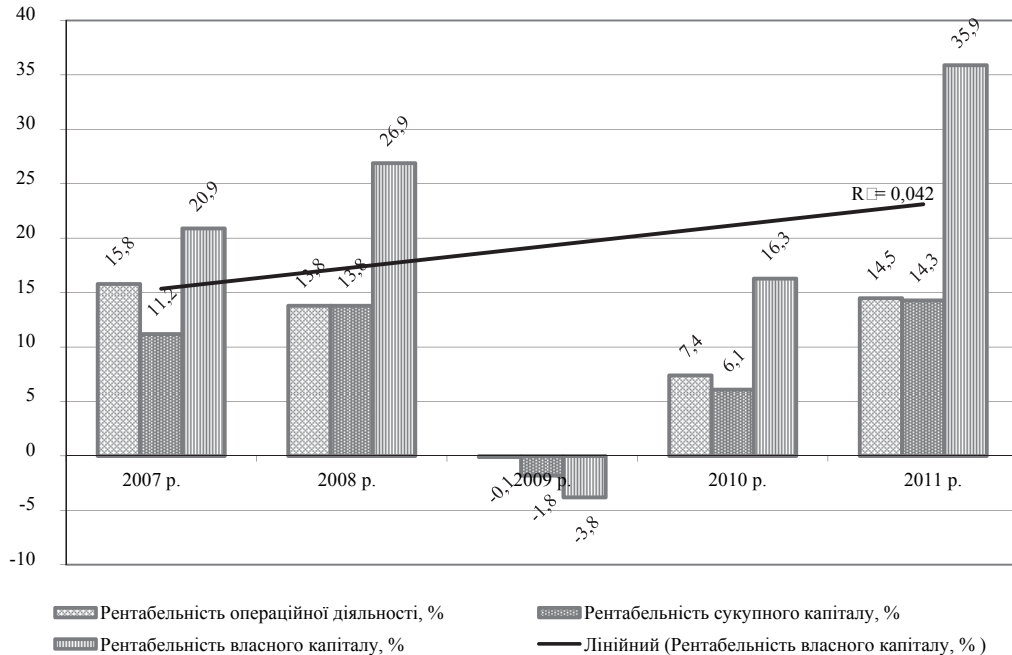

Рис. 6. Динаміка показників віддачі вкладених фінансових ресурсів промислових підприємств Дніпропетровської обл.

Однак залишається проблематичним для усіх підприємств Дніпропетровської обл. питання налагодження розрахунково-платіжної дисципліни. Протягом останніх трьох років підприємства відчувають хронічний дефіцит платіжних засобів для задоволення вимог кредиторів. Зросло значення коефіцієнта концентрації залученого капіталу, в той же час коефіцієнт співвідношення довгострокової і короткострокової заборгованості підприємств скоротився, що є свідченням проблематичності залучення довгострокового капіталу фінансування та зростання питомої ваги несплачених комерційних кредитів, затримок виплати заробітної плати та нарахувань на неї. Розрахунок наявності власного оборотного капіталу підприємств Дніпропетровської обл. є підтвердженням хронічного дефіциту джерел фінансування поточної діяльності протягом чотирьох років та для промислових підприємств – протягом останніх трьох років.

Як видно з наведеного, результати різних напрямів фінансового аналізу між собою тісно пов'язані: високий рівень фінансової стійкості та платоспроможності підприємства забезпечується за досить високого розміру власних фінансових ресурсів, основним джерелом яких є чистий прибуток. У свою чергу, максимізація прибутку в процесі діяльності підприємства пов'язана, як правило, з високим рівнем ризиків, причому прибуток та ризики здійснюють протилежний вплив на фінансову стійкість підприємства.

Результати фінансового аналізу є основою для планування фінансових потоків на майбутній період, яке, у свою чергу, пов'язане з прийняттям рішень щодо використання фінансових ресурсів підприємства (інвестиційних рішень), рішень щодо вибору джерел фінансування та залучення необхідних фінансових ресурсів (фінансових рішень), а також розробки системи постійного моніторингу виконання прийнятих рішень.

Одним із найважливіших напрямів фінансової політики підприємств в умовах глобальної економічної кризи є формування стратегії формування фінансо-

вих ресурсів, яка повинна бути спрямована на подолання збитковості, зниження фінансових ризиків, забезпечення необхідної ліквідності, підвищення ефективності використання їх фінансового потенціалу.

У ситуації, коли у підприємства основна мета – виживання, головним стає підтримання беззбиткової діяльності, забезпечення ліквідності та наявності резервів. Умовами нормального економічного розвитку підприємства та його ліквідності є наявність у підприємства достатньої кількості фінансових ресурсів та їх резервів, а також можливість одержати додаткові ресурси при мінімальній чи доступній платі за них на випадок додаткових витрат чи за неминучих спадів. При умілому управлінні фінансовими ресурсами підприємства першочерговим має бути забезпечення належної ліквідності на підставі точної збалансованості потреби та наявності грошових коштів у обігу. При зниженні ліквідності внаслідок розбалансованості потреби та наявності грошових коштів підприємство повинно враховувати можливі ризики, а саме: неплатоспроможність, скорочення комерційного кредиту, що надається покупцям та замовникам, зменшення виручки від реалізації внаслідок зменшення запасів та готової продукції на складах [3].

Список використаної літератури

1. Ткаченко Т.А. Фінансові стратегії / Т.А. Ткаченко // Підвищення конкурентоспроможності підприємств: стратегічна реструктуризація. – К.: Міжнародний центр приватизації, інвестицій та менеджменту, 1999.

2. Бланк И.А. Стратегия и тактика управления финансами / И.А. Бланк. – К.: МП «Итем-ЛТД», СП «АДЕФ – Украина», 1996. – 534 с.

3. Сокиринська І.Г. Діагностика фінансового забезпечення діяльності підприємства / І.Г. Сокиринська // Фінанси України. – 2003. – № 1.

4. Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування за видами економічної діяльності. 2007 – 2011 роки / Головне управління статистики у Дніпропетровській обл. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dnestrstat.gov.ua>

Статья посвящена исследованию факторов влияния на эффективность формирования, источников и направлений размещения финансовых ресурсов субъектов предпринимательства. В частности осуществлена оценка эффективности размещения и отдачи финансовых ресурсов предприятий Днепропетровской области.

Ключевые слова: *финансовые ресурсы, финансовая диагностика, управление финансовыми ресурсами, эффективность использования финансовых ресурсов.*

The article is sanctified to research of factors of influence on efficiency of forming, sources and directions of placing of financial resources of business entities. The estimation of efficiency of placing and return of financial resources of enterprises of the Dnepropetrovsk area is carried out in particular.

Key words: *financial resources, financial diagnostics, management, efficiency of the use of financial resources, financial resources.*

Надійшло до редакції 5.04.2012.